

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ S. Sayısı : 221

Çay Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu
(1/628)

TC

Başbakanlık

Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü

Sayı : K. K. Gn. Md. 18/101 - 184/07301

26 . 11 . 1984

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Maliye ve Gümrük Bakanlığınca hazırlanan ve Başkanlığımıza arzı Bakanlar Kurulunca 22.11.1984 tarihinde kararlaştırılan «Çay Kanunu Tasarısı» ile gerekçesi ayrı olarak gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Turgut Özal

Başbakan

GEREKÇE

Ülkemizde çay tarımına ilk defa 1878 yılında Bursa Bölgesinde deneme ekimiyle başlanılmış, ancak çevrenin ekolojik şartları buna imkân vermeyince, bir müddet ara verilmiştir.

Sonradan, ekonomik olarak Türkiye'de çay yetiştirilebileceği fikri 1917 yılında tekrar ortaya atılmış, 1924 yılında 407 sayılı Kanunla ilk üretime Rize Vilayeti ile Borçka'da başlanılmıştır. Bu Kanunun arkasından da, çay tarımını düzenleyen ve teşvik eden bir çok kanunlar çıkarılmıştır.

Çay üretimi ve işlemesi en son 6.12.1971 tarih, 1497 sayılı Kanunla 1973 yılından itibaren, Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğünden alınarak, iktisadi devlet teşekkülü statüsünde kurulan Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğüne fihlen devredilmiştir.

Günümüze kadar Devlet Tekeli statüsünde işletilen çay tarımı ve sanayii, günümüzdeki değişen ekonomik koşullarda dikkate alınarak, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü statüsünde bir değişiklik yapılarak, adı geçen Genel Müdürlük 233 sayılı KHK ile KHK statüsüne kavuşturulmuştur.

Yaş Çay Üretimi

Yaş çay üretimi, ülkemizin Doğu Karadeniz şeridi üzerinde merkezi Rize olmak üzere Ordu, Giresun, Trabzon, Artvin vilayeti hudutları içerisinde yapılmaktadır.

Bu bölgedeki çaylık alan ve üretimi adedi dağılımı aşağıdaki gibidir.

İlin Adı	Çaylık Alan		Üretici		Adedi	
	Döner (000)	%	Adet	%		%
Rize	436	67,5	129 815		64,3	
Trabzon	130	20,1	44 963		22,1	
Artvin	64	9,9	19 016		9,4	
Ordu - Giresun	16	2,5	8 340		4,1	
TOPLAM	646	100	202 134		100	

Kuru Çay Üretimi

1973 yılında 44 bin ton olan kuru çay üretimi, 1983 yılında 101 bin tona, 1984 yılında ise 130 bin tona ulaşmıştır.

Çay Tüketimi

1973 yılında 31 bin ton olan kuru çay tüketimi, 1983 yılında 96 bin ton olarak gerçekleşmiş, 1984 yılında da 100 bin ton olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bu arada, kuru çay ihracatı da yapılmaktadır.

Çay tarımı bir aile ziraatidir. Zor ve meşakkatli bir ziraat dalıdır. Elde edilen kuru çay ise, gıda maddesi olması nedeniyle, tüm ailelerin sofrasına girmiş, tüketimi yaygın olan bir maddedir.

Yaş çayın alımından başlamak suretiyle, işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlama suretiyle ekonomik bir faaliyet icra edilmektedir. Çayın ülke ekonomisine katkısı büyüktür.

Bu nedenle, gerek üreticiyi korumak ve daha iyi şartlara kavuşturmak, gerek tüketiciye daha kaliteli ve daha iyi hizmet verebilmek bakımından, yaş çayın alınarak, işlenmesinde, paketlenmesinde, Çaykur'un yanında özel sektöre de imkân tanımak suretiyle, serbest piyasa ekonomisi şartları içerisinde rekabet sağlayarak, Çay Sanayinin özel sektöre açılmasında yarar görülmüş, bu nedenle de işbu Yasa Tasarısı hazırlanmıştır.

Ayrıca, çayla ilgili olarak bir çok kanunlar bulunmakla beraber, bu kanunların bir kısım maddeleri bazı kanunlarla sarih bir şekilde, bir kısım maddeleri zımnen kaldırılmış, kalan bir kısım maddelerin ise, günümüzde uygulama kabiliyeti olmadığından tüm evvelki kanunlarda yürürlükten kaldırılarak, mevzuatta sadelik sağlanmıştır.

MADDELERİN GEREKÇESİ

Madde 1. — Bu madde ile, çay üreticisine ve tüketicisine serbest piyasa şartları içerisinde daha iyi ve daha kaliteli hizmet verebilmek için, çay sanayii özel sektöre açılarak, tüzelkişilere yaş çay yaprağını doğrudan üreticiden satın alabilme, yaş çay işleme ve paketlenme fabrikası kurabilme yetkisi verilmektedir.

Madde 2. — Çay sanayii özel sektöre açılmakla beraber, çay tarımının ülkemiz ekonomik ve zirai politikasına, bölgenin ekolojik ve toprak yapısına aykırı bir şekilde genişlemesini önlemek bu meyanda üreticiyi de kendi haline terk edip, mağduriyetine sebebiyet vermemek bakımından, çay tarımının belli kurallar içerisinde yürütülmesinde yarar görülmüştür.

Ayrıca, Çay sanayii özel sektöre açıldığından yaş çay üretim alanlarıyla ilgili olarak verilecek ruhsatnamelerde objektif davranılmasını teminen ruhsatname verilmesine dair esasların tespiti görevi ilgili Bakanlığa bırakılmıştır.

Ruhsatsız olarak çay bahçesi kuranların çay bahçesinin söktürülmesi yanında, dekar başına 75 bin lira cezanın, daha küçük alanlar için ise bu paranın, arazi büyüklüğü oranlanarak alınması caydırıcı bir tedbir olarak düşünülmüştür. (75 bin liranın hesabı günümüz çay kg. fiyatı ve ortalama 750 kg. dekar veriminden hareketle bulunmuştur).

Geçici Madde 1. — Kanunun yürürlüğünden önceki mevzuat hükümlerine göre verilmiş bulunan çay ekimi ile ilgili ruhsatnamelerin geçerli olacağı belirtilerek müktesep hakların korunması amaçlanmıştır.

Madde 3. — Yürürlükten kaldırılan kanunlar ile bazı kanun hükümleri belirtilmektedir.

Madde 4, 5. — Yürürlük ve yürütme hükümleridir.

Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Plan ve Bütçe Komisyonu

Esas No. : 1/628

Karar No. : 87

28.11.1984

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Maliye ve Gümrük Bakanlığınca hazırlanarak Bakanlar Kurulunca 26.11.1984 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan ve aynı gün Komisyonumuza havale edilen «Çay Kanunu Tasarısı» Komisyonumuzun 28.11.1984 tarihinde yapılan 40 ıncı birleşiminde Hükümet temsilcilerinin de katılmalarıyla görüşüldü.

Bilindiği gibi, ülkemizde çay tarımına ilk defa 1878 yılında Bursa Bölgesinde deneme ekimiyle başlanmış, çevrenin ekolojik şartları buna imkân vermeyince, bir müddet ara verilmiştir. Sonradan ekonomik olarak Türkiye'de çay yetiştirilebileceği fikri ortaya atılmış, 1924 yılında çıkarılan 407 sayılı Kanunla ilk üretime Rize ile Artvinin Borçka kazasında başlanılmıştır.

Bugüne kadar çay tarımını düzenleyen ve teşvik eden birçok kanunlar çıkarılmıştır. Günümüze kadar Devlet Tekeli statüsünde işletilen çay tarımı ve sanayii, günümüzdeki değişen ekonomik koşullar da dikkate alınarak, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü 233 sayılı KHK. ile KHK statüsüne kavuşturulmuştur.

Ülkemizin Doğu Karadeniz şeridi üzerinde merkezi Rize olmak üzere Ordu, Giresun, Trabzon, Artvin vilayeti hudutları içerisinde, 202.000 üretici tarafından 646.000 Dekar arazi üzerinde yaş çay üretimi yapılmaktadır. 1984 yılında 130 bin ton kuru çay üretimi yapılmış, her ailenin sofrasına vazgeçilmez bir gıda maddesi olarak giren kuru çayın tüketiminin ise 1984 yılında 100 bin tona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Bu tasarı ile, gerek üreticiyi korumak ve daha iyi şartlara kavuşturmak, gerek tüketiciye daha kaliteli ve daha iyi hizmet verebilmek bakımından, yaş çayın alınarak işlenmesinde, paketlenmesinde, Çaykur'un yanında özel Sektöre de imkân tanımak suretiyle, serbest piyasa ekonomisi şartları içerisinde rekabetin sağlanması amaçlanmıştır.

Tasarı üzerinde Komisyonumuzda yapılan görüşmelerde söz alan üyeler; Tasarının tümünü genellikle olumlu karşılamakla birlikte, üyelerin üzerinde önemle durdukları konu; üreticinin menfaatinin korunması hususunda olmuştur. Çay üreticisinin bu tasarı ile sosyal haklarının zedelenebileceği, özel sektörün devreye girmesi ile üreticinin ürününün elinde kalıp mağdur edilebileceği, Çaykur'un özel sektör ile rekabet edemeyip Devletin büyük bir gelir kaynağından yoksun bırakılabileceği gibi endişelerini belirtmişler ve bu hususlarda Hükümet temsilcilerine sorular sormuşlardır.

Hükümet adına yapılan geniş açıklamalar ve sorulara verilen cevaplar dinlendikten sonra tasarrının tümü benimsenerek maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir.

Tasarının 1 ve 2 nci maddeleri aynen,

Tasarının geçici 1 inci maddesine açıklık kazandırmak bakımından «Bu kanunun yürürlüğünden önce ilgili mevzuata göre, Devlele üretici arasında doğmuş haklar saklı olup, verilmiş olan çay ekimi ile ilgili ruhsatlar da geçerlidir.» şeklinde yeniden düzenlenerek,

Tasarının 3 üncü maddesi ile yürürlük ve yürütmeyi düzenleyen 4 ve 5 inci maddeleri aynen kabul edilmiştir.

Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan <i>Metin Emiroğlu</i> Malatya	Başkanvekili <i>Aycan Çakıroğulları</i> Denizli	Sözcü <i>Alaattin Fırat</i> Muş
Kâtip Üye <i>Kadir Demir</i> Konya	<i>Ahmet Akgün Albayrak</i> Adana	<i>Mehmet Deliceoğlu</i> Adıyaman
<i>A. Sırrı Özbek</i> Adıyaman (Karşı Oy Yazım Eklidir)	<i>Sururi Baykal</i> Ankara (Muhalefet Şerhim Eklidir)	<i>Nabi Sabuncu</i> Aydın
<i>M. Fenni İslimyeli</i> Balıkesir (Muhalefet Şerhim Eklidir)	<i>Ahmet Şamil Kazokoğlu</i> Bolu	<i>N. Oğuzhan Artukoğlu</i> Burdur
<i>İlhan Aşkın</i> Bursa	<i>C. Tayyar Sadıklar</i> Çanakkale (İmzada bulunamadı)	<i>Ünal Akkaya</i> Çorum
<i>Ahmet Sarp</i> Diyarbakır (2. Maddeye karşıyım)	<i>Metin Yaman</i> Erzincan	<i>İlhan Aras</i> Erzurum
<i>Togay Gemalmaz</i> Erzurum	<i>Mustafa Rifki Yaylalı</i> Erzurum	<i>M. Hayri Osmanlıoğlu</i> Gaziantep (Muhalefet Şerhim Eklidir)
<i>İbrahim Fevzi Yaman</i> Isparta	<i>Tülay Öney</i> İstanbul (Muhalefet Şerhim Eklidir)	<i>Özdemir Pehlivanoğlu</i> İzmir
<i>İbrahim Özbyık</i> Kayseri	<i>Cengiz Tuncer</i> Kayseri	<i>Erol Ağgil</i> Kırklareli (Muhalefet Şerhim Eklidir)
<i>Mehmet Budak</i> Kırşehir	<i>İsmet Ergül</i> Kırşehir	<i>Ayhan Fırat</i> Malatya (Muhalefet Şerhim Eklidir)
<i>Haydar Özalp</i> Niğde	<i>Fehmi Memişoğlu</i> Rize (Muhalefet Şerhim Eklidir)	<i>H. Barış Can</i> Sinop (Muhalefet Şerhim Eklidir)
<i>Enver Özcan</i> Tokat (Muhalefet Şerhim Eklidir)	<i>Fahrettin Kurt</i> Trabzon	<i>Ferit Melen</i> Van (Muhalefet Şerhim Eklidir)

KARŞI OY GEREKÇESİ

28.11.1984

Çay tarımını, işletmesini ve satışını özel sektöre açan bu yasa, Çaykur'un özel sektör karşısında ne durumda kalacağı; yönetim, işletme ve pazarlama konularında gerçek ve oyunun kurallarına uygun rekabet olanaklarının kendisine tanınıp tanınmayacağı; politik yaklaşımlarla Çaykur'un özel sektör karşısında engellere-ihmallere-müdahalelere maruz bırakılıp bırakılmayacağı konularını açıklığa kavuşturmamaktadır.

Ayrıca, özel firmalar, yaş çay yaprağı alımında, çoğu başka alanlarda olduğu gibi kendi aralarında anlaşarak fiyatları düşük tutma yoluna rahatça gidebilecekler, dolayısıyla üreticiler mağdur olacaklardır. Satış fiyatı konusunda da tersine bir tutumla, tüketicilerin de mağdur olmaları söz konusudur.

Çağdaş girişimcilik anlayışının henüz gelişmediği ve gerçek rekabetçilik unsurlarının bulunmadığı ülkemizde yüzbinlerce üreticinin ve tüm tüketicilerin özel sektörün salt «kârcılık» anlayışına terk edilmesini uygun görmemekteyiz.

Bu nedenlerle, Sosyal amaçlı bir tarım ürünü olan ve Türkiyemizde temel gıda maddeleri haline gelen çayın, gerek yaş çay üreticilerinin desteklenmesi ve gerekse tüketicilerin korunması bakımından, özel sektöre de açılmasına veya devrine karşıyız.

Enver Özcan
Tokat Milletvekili

Sururi Baykal
Ankara Milletvekili

H. Barış Can
Sinop Milletvekili

Ayhan Fırat
Malatya Milletvekili

M. Hayri Osmanoğlu
Gaziantep Milletvekili

Erol Ağaçlı
Kırklareli Milletvekili

Tülay Öney
İstanbul Milletvekili

A. Sırrı Özbek
Aldıyaman Milletvekili

MUHALEFET ŞERHİ

Çay Tekeli mali amaçlı değil sosyal amaçlı bir tekeldir. Başka geçim kaynağı olmayan Doğu Karadeniz bölgesi halkının gurbetçilikten kurtarmak amacını güder. Tekel kaldırılırken yerine geçecek rejimin üreticiyi koruyabilmesine elverişli olması gerekir. Kanun Tasarısında bu teminatı göremediğim için olumlu oy veremedim.

Ferit Melen
Van Milletvekili

MUHALEFET ŞERHİ

Çay üretimi, alımı, işlenmesi ve pazarlanmasında nazım rol oynayan Çaykur'a ait işletmelerin muhafazası ve üretici bakımından yüklendiği düzenleyici rolünü devam ettirmesi kaydıyla bu Kanun tasarısına taraftarım.

Fenni İslimyeli
Balıkesir Milletvekili

ÇAY KANUNU TASARISINA MUHALEFET ŞERHİMDİR

Çay tarımı, yörenin tek geçim kaynağı olup büyük ölçüde sosyal amaç taşımaktadır.

Bu tasarı, mevcut Çay-Kur Genel Müdürlüğünün, nazım rolü, zamanla zaafa uğratacağı, Anayasanın 45 inci maddesinin son paragrafındaki «Devlet, ürünün değerlendirilmesi ve gerçek değerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır» ifadesine de aykırı olarak üreticiyi güvence altına alamayacağı kanaatiyle, karşı oy kullandım.

Fehmi Memişoğlu
Rize Milletvekili

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Çay Kanunu Tasarısı

MADDE 1. — Çay tarımı, üretimi, işletmesi ve satışı bu Kanun hükümleri dairesinde serbesttir.

Gerçek ve tüzelkişiler yaş çay işleme ve çay paketleme fabrikaları kurup, işletebilirler, ihtiyaçları olan yaş çay yaprağını doğrudan üreticiden satın alabilirler.

MADDE 2. — Çay tarım alanları Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Bu alanlar dışında çay tarımı yapmak yasaktır.

Çay tarım alanlarına giren yerlerde çay bahçesi kuracak olanlar önceden ruhsatname almak zorundadırlar. Ruhsatname verilmesine dair esaslar ilgili bakanlıkça tespit edilir.

Ruhsatsız olarak çay bahçesi kuranların çaylıkları söktürüldüğü gibi, her dekar için 75 bin TL. ağır para cezasına hükmedilir. Daha küçük alanlar için bu para cezası oranlanarak uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 1. — Bu Kanunun yürürlüğünden önce ilgili mevzuata göre verilmiş olan çay ekimi ile ilgili ruhsatlar geçerlidir.

MADDE 3. — a) 27.3.1940 tarihli ve 3788, 20.5.1942 tarihli ve 4223, 4.7.1953 tarihli ve 6133 sayılı kanunlar.

b) 9.2.1940 tarihli ve 407, 7.6.1949 tarihli ve 5433 sayılı kanunların çayla ilgili hükümleri, yürürlükten kaldırılmıştır.

PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONU METNİ

Çay Kanunu Tasarısı

MADDE 1. — Tasarının 1 inci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 2. — Tasarının 2 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

GEÇİCİ MADDE 1. — Bu Kanunun yürürlüğünden önce ilgili mevzuata göre, Devletle üretici arasında doğmuş haklar saklı olup, verilmiş olan çay ekimi ile ilgili ruhsatlar da geçerlidir.

MADDE 3. — Tasarının 3 üncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

(Hükümetin Teklifi)

MADDE 4. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

(Plan ve Bütçe Komisyonu Metni)

MADDE 4. — Tasarının 4 üncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5. — Tasarının 5 inci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Başbakan
T. Özal

22 . 11 . 1984

Devlet Bakanı - Başbakan Yardımcısı
İ. K. Erdem

Devlet Bakanı
K. Oksay

Devlet Bakanı
A. M. Yılmaz

Devlet Bakanı
S. N. Türel

Devlet Bakanı
A. Tenekeci

Devlet Bakanı
İ. Özdağlar

Devlet Bakanı
A. Karaevli

Adalet Bakanı
M. N. Eldem

Millî Savunma Bakanı V.
K. Oksay

İçişleri Bakanı
Y. Akbulut

Dışişleri Bakanı V.
A. M. Yılmaz

Maliye ve Gümrük Bakanı
A. K. Alptemoçin

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı
M. V. Dinçerler

Bayındırlık ve İskân Bakanı V.
S. N. Türel

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı
M. Aydın

Ulaştırma Bakanı V.
A. Tenekeci

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanı
H. H. Doğan

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı
M. Kalemli

Sanayi ve Ticaret Bakanı
H. C. Aral

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı
C. Büyükbay

Kültür ve Turizm Bakanı
M. M. Taşcıoğlu